

SIGNALER

Medlemsblad for Rolf Jacobsens Venner | **1.2013**

NORDISK SAMTIDSPOESI- FESTIVAL **ROLF JACOBSEN· DAGENE**

Hamar | 7.–10. mars 2013

Programmet vedlagt

– se også

www.samtidspoesifestival.no

Jord og jern
80 år etter

Side 6

**ROLF
JACOBSENS
VENNER**

ROLF JACOBSENS VENNER

Skappels gate 2
2317 Hamar

www.rolf-jacobsen.no

Styret:

Gunnar Brox Haugen (leder)
Steinar Laberg (nestleder)
Olav Skipnes (kasserer)
Gunvor Sjølie (sekretær)
Hanne Lillebo (styremedlem)
Kari Finsås (varamedlem)
Anne Lillevold Jacobsen (varamedlem)

SIGNALER

Redaksjonen:

Gunnar Brox Haugen
Steinar Laberg
Hanne Lillebo

Design: Ann Avranden
Trykk: Allkopi
Opplag: 400

Redaksjonen takker de som har bidratt til dette nummeret av *Signaler*.

Stoff til neste nummer må være sendt redaksjonen innen 1. august:
post@rolf-jacobsen.no

Logoen til Rolf Jacobsens Venner er basert på Tom Gundersens tresnitt fra 1994.

INNHold

- 3 Lederen har ordet
- 4 Notiser
- 4 Mitt Rolf Jacobsen-dikt:
Anne Bjørg Røed velger «Pusteøvelse»
- 6 Hans Heiberg:
En lyrikerdebut
- 8 Carl Joachim Hambro:
En ung lyriker
- 10 «Forlaget sier jeg er moderne»
- 11 Jørgen Magnus Sejersted:
Jord og jern – og hva så?
Originalitet og kanonisering
på 80 års avstand
- 18 Steinar Laberg:
Rolf Jacobsen for sjuende
- 20 Hanne Lillebo:
Nattåpent på skoleturné
- 22 Salg av bøker, plakat og tresnitt
- 23 Gunvor Sjølie:
Poesimatinéer hos Tante Gerda

LEDEREN HAR ORDET

«Det finnes øyeblikk av poesi i alle liv – eller snarere: det finnes øyeblikk da ethvert liv fortetter seg til poesi, da bevisstheten om å være til rammer en som en uforløst sang. Det er poetens skjebne å aldri kunne unnsnippe erindringen om, men alltid måtte lete mellom ordene for å gjenkalle denne tilstand.»

Helge Torvund gjorde meg kjent med disse ordene fra Erling Christies bok *Mens vi venter*, utgitt i 1958. Jeg synes dette kan være en god innfallsport til forståelsen av poesi nå ved begynnelsen av Språkåret.

Det er gått 80 år siden Rolf Jacobsen vakte oppsikt med debutsamlingen *Jord og jern*. I dette nummeret av *Signaler* har vi hentet fram to av anmeldelsene som ble skrevet i 1933, det er interessant lesning. Det samme er Jørgen Magnus Sejersteds nyskrevne artikkel om *Jord og jern*, der han tar utgangspunkt i forholdet mellom påvirkning og originalitet. «Byens metafysikk» er ett av diktene han ser nærmere på.

Rolf Jacobsens Venner har i samarbeid med Den kulturelle skolesekken i Hamar kommune laget undervisningsopplegget *Rolf Jacobsen for sjuende*. Dette innebærer at alle de rundt 300 sjuendeklassingene i Hamar-skolen skal besøke Skappels gate 2 og få en innføring i Rolf Jacobsen og hans poesi. Det er også produsert et lite hefte som elevene får med seg. For oss i venneforeningen styrker et slikt prosjekt oss i troen på at nye generasjoner også vil ha glede av å oppleve god poesi.

La oss håpe at Skappels gate 2 omsider kan bli satt i stand og tatt vare på som et kultursenter. Til tross for en veldig treghet i prosessen har vi fortsatt forventninger om at Hamar kommune finner en god løsning for eiendommen og Rolf Jacobsens leilighet. Vi mener bestemt at Skappels gate 2 er en sak

som må prioriteres betydelig høyere av politikerne enn tilfellet har vært til nå.

Nordisk samtidspoesifestival | Rolf Jacobsen-dagene 2013 nærmer seg med stormskritt, og på festivalens nettsider kan dere se det omfattende programmet og lese presentasjoner av alle deltakerne: www.samtidspoesifestival.no

Festivalen tjuvstarter allerede onsdag 6. mars med åpning av utstillingen *interiører 72/12* i Hamar Kunstforening, deretter går det slag i slag med litteraturseminar, opplesninger, samtaler, konserter og ikke minst Barnas lyrikkelørdag – før avslutningskonserten med Tord Gustavsen Ensemble m/ Cecilie Jørstad søndag kveld. Årets festivalpoet er Øyvind Rimbereid. Programmet inneholder noe for enhver smak og alle aldersgrupper. Vi setter stor pris på det gode samarbeidet med Høgskolen i Hedmark og støttespillere som Hamar kommune, Hedmark fylkeskommune, Kulturrådet, Fritt Ord med flere. Uten disse og innsatsen fra frivillige i venneforeningen hadde det ikke blitt noen poesifestival. Nå gleder vi oss til rikholdige festivaldager i mars!

GUNNAR BROX HAUGEN

Om medlemskap

Medlemskap i Rolf Jacobsens Venner koster kr 200 per år. Som medlem får du tilsendt medlemsbladet *Signaler* 1–2 ganger i året, og du kan bl.a. kjøpe billetter til Nordisk samtidspoesifestival | Rolf Jacobsen-dagene til redusert pris. Se nettsidene våre for mer informasjon om foreningen og medlemsfordeler.

Send e-post til post@rolf-jacobsen.no eller betal til bankkto.nr. 1800 15 43497. Husk å oppgi navn og adresse.

Foto: Arve Stensrud

Vil du vite mer om Rolf Jacobsen og hans diktning?

Rolf Jacobsens Venner kan tilby kåserier, foredrag og forelesninger for store og små grupper i lag, foreninger, bedrifter og skoleverk.

Ta kontakt for nærmere avtale:

post@rolf-jacobsen.no
eller

Gunnar Brox Haugen,
telefon 958 87 695.

Denne gang har redaksjonen utfordret Anne Bjørg Røed til å velge seg et dikt av Rolf Jacobsen. Hun er eier og daglig leder av Gravdahl Bokhandel, som i dag har butikker både på Hamar og Lillehammer. Gravdahl ble etablert av Marcus Gravdahl i 1937, og siden den gang har bokhandelen holdt til på samme adresse i Torggata 32, ved Østre torg på Hamar. Her var Rolf Jacobsen bokhandelmedhjelper fra 1949 til 1961. Anne Bjørg Røed overtok bokhandelen på begynnelsen av 1990-tallet. Gravdahl Bokhandel har fått et velfortjent rykte som en av landets beste, og i 2008 ble bokhandelen i Torggata kåret til Norges beste bokhandel av Den norske Forfatterforening. Samme år ble Røed tildelt Den norske Forleggerforenings bokhandlerstipend for å ha «gjort en særlig innsats til fremme av norsk litteratur». Gravdahl i Torggata er Hamars litteraturhus, her arrangeres bokkvelder hele året gjennom, og café Gravdahl er blitt en fast møteplass for mange. Gravdahl mottok Hamarprisen for 2012, og i begrunnelsen for tildelingen omtales bokhandelen som en «unik kulturarena». Anne Bjørg Røed og Gravdahl er også en god samarbeidspartner for RVJ og poesifestivalen.

Flere diktvalg kan leses på
venneforeningens nettsider:
www.rolf-jacobsen.no

Anne Bjørg Røed velger dikt

Da jeg fikk spørsmål om å velge et dikt av Rolf Jacobsen til denne spalten, var det første diktet som falt meg inn, «Pusteøvelse» i samlingen med samme navn fra 1975. Gravdahl Bokhandel har vært så heldig at vi har fått lov til å bruke dikt av Rolf Jacobsen på våre bokmerker. Det første bokmerket ble produsert på begynnelsen av 1990-tallet og var designet av en grafiker og kunstner fra Bergen. Bokmerket ble veldig fint, og diktet var «Pusteøvelse». Jeg synes dette er et veldig vakkert dikt. Vi lever i ei tid med store miljøpolitiske utfordringer. Det etterspørres økokritisk litteratur. Dette diktet synes jeg sier mye om mennesket og universets kompleksitet, og om hvor lite vi egentlig vet både om oss selv og naturen. Alt i 1975 satte Rolf Jacobsen ord på tanker som verden i dag har store problemer med å ta inn over seg. Et vakkert dikt som øg kan hjelpe oss med å forstå naturens enorme betydning for vår eksistens.

Pusteøvelse

Hvis du kommer langt nok ut
får du se solen bare som en gnist
i et sluknende bål
hvis du kommer langt nok ut.

Hvis du kommer langt nok ut
får du se hele Melkeveiens hjul
rulle bort på veier av natt
hvis du kommer langt nok ut.

Hvis du kommer langt nok ut
får du se Universet selv,
alle lysår-milliardenes summer av tid,
bare som et lysglimt, like ensomt, like fjernt
som juninattens stjerne
hvis du kommer langt nok ut.

Og ennu, min venn, hvis du kommer langt nok ut
er du bare ved begynnelsen

– til deg selv.

En lyrikerdebut

Det eksisterer ingen statistiske tabeller over hvor mange mennesker det finnes som en eller annen gang i sitt liv har skrevet vers – eller iallfall forsøkt å gjøre det. Hvis man kunde tenke sig en slik undersøkelse foretatt og besvart opriktig, tror jeg det vilde vise sig at en forbausende stor del av befolkningen en eller annen gang har strevet med å få hjerte til å rime på smerte. Tenk etter selv og spør Deres venner i all fortrolighet.

Videre vilde det vise sig at slike tilbøieligheter hang sammen med overgangsårene, først og fremst med den tidlige ungdom. Det kommer naturlig nok av at i overgangsalderen tvinges folk til å tenke og føle uavhengig av omgivelser og autoriteter. Verden forandrer sig for dem, fordi de selv forandres – de tvinges til å våkne.

Som rimelig kan være synes man dette er enestående, foruroligende og underlig. Man kan ikke gi uttrykk for de nye følelser gjennom logisk analyse eller ordnet fremstilling – følgelig prøver man å skaffe sig uttrykk på indirekte måte, gjennom rytmer, vers. Man vil få sagt det utsigelige.

Dette er en av de viktigste forutsetninger for all poesi, og det er utspringet for en vesentlig del av all lyrikk.

Nu holder imidlertid de fleste mennesker hurtig op med så skjendige sysler og synker tilbake igjen i den trygge, upoetiske hverdag. Noen få skamløse personer fortsetter i smug, og ganske enkelte går så langt som til å blottstille sig for all verden. Det er de virkelige lyrikere, de offentlige og profesjonelle poeter.

Det som driver disse formastelige til å

fortsette ut over ynglingeårene, er som regel at de har opdaget en særlig evne hos sig selv, en evne til å *finne* den uttrykksform som så mange famler forgjeves efter. De har med andre ord opdaget sitt lyriske talent. Og i de årene som går efter at den første tvingende drivfjæren til lyrikk er forsvunnet, dyrker de denne formelle evne, øver sig op, de arbeider med sitt tonelag, sine linjer og sitt billedsprog. Det som opprinnelig var ubehjelpelige forsøk på å få uttrykk for en smertelig og udefinerbar sinnskonflikt, blir til kraftige, behendige og fulltonende dikt om all verdens andre ting.

Når en lyriker fortsetter å skrive vers gjennom hele sitt liv, er det bare i de sjeldneste tilfeller fordi han går omkring i en livsvarig sjelelig spenningsstilstand som gjør ham poetisk beveget og inspirerer ham. Det er næsten alltid fordi han har skaffet sig et apparat, et uttrykksmiddel så godt at han tvinger folk til å høre efter.

Dette er et forhold som gjelder det meste av all lyrikk, og meget av den beste lyrikk. Men jeg har sjelden sett det så tydelig som i den debut-diktsamling Rolf Jacobsen har sendt ut i disse dager. Det er sikkert den mest talentfulle lyriske debut som er kommet her hjemme på mange år, men samtidig er diktsamlingen i ganske utpreget grad konstruert, bygget op om en fullstendig forskrudd idé. Jacobsen har *funnet på* noe å skrive om.

Jord og jern er i virkeligheten tenkt som et sammenhengende dikt om motsetningen mellom natur og teknikk. I den ene halvparten behandler han den levende natur, dyr og regnvær og skyer og siv, i den andre

halvparten døde, menneskeskapte ting som murhus, gassledninger, aviser, asfalt og jernbanetog. Han mener åpenbart at naturen og teknikken beveger ham på en forskjellig måte, og at dette motsetningsforholdet er av dyp, dunkel og poetisk art. Men hvis man går tankegangen etter i sømmene, opdager man at motsetningsforholdet er mere dunkelt enn dypt. Naturfølelsen er nemlig aldeles ikke en primitiv følelse, den er erhvervet, barn har den ikke, men voksne har den. Og den er minst like utbredt blandt byfolk som blandt landsens folk.

Resultatet blir da også at diktsamlingens tankegang er mere villet enn egentlig følt. Rett som det er stusser man over dikt som virker utstoppet, døde, dukkeaktige – de står der bare fordi forfatteren på liv og død vil ha beviskjeden ubrutt. Jacobsen anvender sitt talent på et øvelsesmateriale som ikke holder mål.

Men tar man diktene enkeltvis, uten å bry sig om den «kosmiske» tankegang får man utrolig megen glede av det. Her er en dikter som evner å finne presise og forbløffende riktige uttrykk for sine stemninger. Overalt dukker det op vendinger og bilder som er flunkende nye, men samtidig så rammende at leseren sitter med en fornemmelse av at hans egne erfaringer plutselig har funnet det eneste befriende uttrykk. Det er en glede som bare den store, forløsende lyriker kan berede. Rolf Jacobsen kan kunsten.

Jeg skal ikke gi mig til å regne op de mange gode dikt som finnes i samlingen. De diktene hvor rytmen er fast, er gjennomgående langt bedre enn prosadiktene, hvor ordene ofte blir flytende, preglose og stundom affekterte. De to utmerkede dikt «Avis» og «Signaler» har allerede vært citert i en rekke aviser. Men det beste i samlingen er efter min mening den nattstemningen i byen som skildres i «Sten og sne».

Det faller sne på gatens bro.
Det tiner mot min munn,
og kveldens store foss av lyd
er død i denne stund.

Vidt over port og pølsemann,
vidt over havn og hukk
er dagens larm blitt byttet om
med sneens døde sus.

Og gaten ligger uten støi
og uten sang av trikk,
men blomster på den hvite plen
forteller hvor vi gikk.

[...]

Ja veldig folder natten ut
en hvit, forhekset vår
i buelampens tause sprut
så langt som brosten går.

Se han som selger lykkebrev
og ligger i sin nød
har hostet på den hvite plen
en rose varm og rød.

Her er naturfølelse og asfaltliv i en storby forenet på den lykkeligste måte. Det er en innviklet og mangfoldig stemning uttrykt så enkelt og prunkløst at linjene blir sittende i bevisstheten.

Rolf Jacobsens debut er opsigtsvekkende på mange måter. Han er en moden og våken lyriker, med et talent av første rang. Og han er altfor betydelig til å få lov til å fortsette å formumme sig bak kosmisk tøv. Næste gang bør han skrive om mennesker.

HANS HEIBERG (1904–78), kritiker, forfatter og teatersjef. Cand.jur. 1927, i flere år utenriks-korrespondent. Litteraturkritiker i Arbeiderbladet 1931–40, et par år også teaterkritiker i samme avis, 1945–52 litteratur- og teateranmelder i Verdens Gang, der han også var kulturredaktør. Sjef for Radioteatret 1952–73. Han var 1946–65 formann i Den norske Forfatterforening og la ned et stort arbeid for å bedre forfatternes kår. 1945–47 viseformann i Norsk Teater- og Musikk-kritikerlag, formann for styret i Riksteatret 1949–68 og medlem av Norsk kulturråd 1965–72. (Kilde: www.snl.no)

En ung lyriker

Man læser Rolf Jacobsens lille bok med den sjeldne glæde det gir at møte et talent, at få fornemmelsen av en personlighet, et sind.

Det er ikke det at hvert enkelt av disse digte er mere fuldkomne end mange andre, kanskje ikke engang mere merkelige; men man føler friskheten i dem, styrken; de springer av et opkomme. Der er vårbrus i dem, stormende ungdom, længsel mot livet – ikke en elegisk længsel, men en mandig higen mot handling, en vilje til indsats.

Jord og jern peker ikke i nogen bestemt retning; digtene angir alene et par utgangspunkter for en utvikling – til den ene side en intens samfølelse med en indsigende sansning av jorden; til den anden side en brændende samfølelse med tiden og farten: aluminium og jern.

Gro, sovende land med den brune,
blødende jord, gro!
Mett dig med havets såkorn, løft dig og
brist
av regn.
[...]
Regn var det første sansene skjønte på
jorden
– susende regn.

Eller:

Ser du de store liers land
skråne fra fjellet mot elvenes sand,
løfte sig tungt tilbake
mot tinder i nattebrand.

Eller:

Det drypper fra titusen trær.
Det pibler og siver fra alle kroner i skogen.
Drypp-drypp som i en stor grotte.
Kling-klang som i en stor kirke,
mellem alle de grå søiler,
så langt som skogene går.

Eller et tungt, sterkt, farveblussende bilde
som optakten til «Gamlegraven»:

Hvor skogen sank
fra mønekamp
mot sjø
en jernblå voll
i granefang
er redt.

Den hammerbratte skog

som falt fra nord
har født en rydning her
med blomstersne.

En flammerogn, en asp,
en ormetuft,
og Gamlegraven gård
er bare slik.

Og så på den anden side hymnerne til maskinerne, til farten, til bevægelsen – som i «Nitti kilometer»:

– Å høre glefset
av motormunnen
mot veiens kurve
mens landet kommer
med favnen åpen,
med nye steder
du ikke kjenner
med trær og tårner
imot ditt hjerte.

[...]

En motor roper
i svarte skoger.
Du knuger rattet
med harde fingre.
Ditt hjerte ånder
– du henter dagen;
du vrister timen
av himlens hender.

Et syn av heisekraner, en dur av jernbanetog,
gny av jernplater, billedet av en kornsilo – alt
liv, al virksomhet utløser en samfølelse, noget
sterkt og voldsomt i digterens sind:

Jeg har sovet i et hus
som lå like ved en vei
hvor de gyngende hurtigtog hamrer forbi.
Jeg har lyttet til en sang
som har hugget i mitt sinn
en forheksende, vill melodi.

Og jeg hører den ved dag
og jeg hører den ved natt
som en bankende knoke av stål på min port.
Og jeg drømte det inatt,

og jeg trodde det var sant
at jeg stengte min dør og gikk bort.

I en klasse for sig i det rike lille bind står digtene om byen hvor samfølelsen med naturen og med tiden og farten er smeltet sammen med Jacobsens utpræget maleriske evne:

Det faller sne på gatens bro.
Det tiner mot min munn,
og kveldens store foss av lyd
er død i denne stund.

Vidt over port og pølsemann,
vidt over havn og hus
er dagens larm blitt byttet om
med sneens døde sus.

Og gaten ligger uten støi
og uten sang av trikk,
men blomster på den hvite plen
forteller hvor vi gikk.

Men han er nådd videre end til sansning og syner; der er vidde i hans blik, og hans fantasi elsker de høie spænd:

– Mann.
Omkring dig er stry og støv.
Omkring dig er grå murer
og stjernenes hvite løv.

Over det store gys
ser du Rigel og Algol stå
brennende med sitt lys.

– Og dog er det tusen mile mer
fra hjerte til hjerte i dypet
som ingen levende ser.

Det mest samlende bilde av sig selv i øieblikket gir han i «Signaler»:

Det er ikke
bilhjulets smatt over regnvåt asfalt
som er byens signaler.

Det er ikke
melkevognenes gniss mot fortaugskanten
i overskyede morgener. Pilende tog.

Det er ikke
lysreklamenes stille flam-flam
over de levende elver
eller buelampenes glitrende
perlebånd.

Ikke glassets klirr
i store larmende restauranter.
Dampskibenes rå tut på havnen,
to korte og et langt, to korte og et langt.

Det er ikke natt-trikkens
døvende sang mot gater du ikke kjenner.
Saksofonen i femte etasje.

Nei –
Byens signaler,
byens jagende pulsslag
vil du fornemme en natt: –
den natt

du første gang
går ensom og uten håp, –
stige som gjaldende hån bak dig
fra gatenes sten:
– Dine egne klaprende fottrin.

Det er let at si: Walt Whitman, Johannes V.
Jensen – hundrede efterlignere. – Naturligvis
er der påvirkning, der er indslag, der er lær-
dom hentet fra den ene og fra den anden – ute
og hjemme: Uten det ingen utvikling. Men alt
er optat og omsat i et sterkt sind og git dette
sinds eget særpreg. Og formen – den ofte me-
get krævende form – er sikker og ren i linjen;
her er hverken rimkunst eller inversioner,
ingen fyldekalk og ingen overflødighet. Klarhet
i tanke og følelse, prægns i uttrykket kjen-
detegner *Jord og jern*. Og med stor interesse
vil man se imøte den unge forfatters fortsatte
utvikling.

CARL JOACHIM HAMBRO (1885–1964), presseman, forfatter og politiker. Cand.philol. 1907. Allerede i 1905 ble han medarbeider i Morgenbladet, der han var sjefredaktør 1913–20 og litteraturanmelder 1920–45. Mest kjent er han som politiker. Han var formann for Høyre i to perioder, stortingsrepresentant 1919–57, og i storparten av denne tiden var han medlem av presidentskapet. I 1940 sørget han for at kongefamilien og Stortinget kom til Hamar om morgenen 9. april, og dermed slapp statsmaktene unna de tyske okkupantene. Hambro fikk også i stand Elverumsfullmakten som ga regjeringens arbeid i London et konstituasjonelt grunnlag. (Kilde: www.snl.no)

«Forlaget sier jeg er moderne»

Jord og jern ligger skinnende foran oss i et originalt omslag av blank aluminium. Et nytt barn av stålet og betongen tenker man, en ny modernisert [sic], og sikkert en som ikke sogner til de «samfundsbevarende krefter».

Noe på villspor er man i så fall. Rolf Jacobsen er ikke en massenes mann, han tenker sitt om den store verden og gjør i diktsamlingen oss andre delaktig i hans natursyn.

– Er De moderne, spør vi den unge debutant.

– Ja, forlaget sier det. Jeg vet ikke.

– Kan vi kalle Dem tendensdikter da?

fortsetter vi – for stilen kan man se ikke er utpreget moderne. Der er hverken for mange punktumer eller tankestreker.

– Nei slett ikke. Jeg bare forteller om naturen. *Jord og jern* – bokens to avdelinger – er en slags sammenstilling av det overmektige i naturen og det overmektige som menneskene har skapt.

– Vil De fortelle noe om Dem selv?

– Det er lite å snakke om. Jeg studerer historie når jeg har anledning, men har jobb som garderobier, så det tar sin tid før jeg får eksamen. Så får heller skjebnen råde ...

NORGES HANDELS- OG SJØFARTSTIDENDE
5. OKTOBER 1933

JORD OG JERN | 80 ÅR ETTER

JØRGEN MAGNUS SEJERSTED | 2013

Jord og jern – og hva så?

Originalitet og kanonisering på 80 års avstand

Den habile poeten Gunnar Reiss-Andersen omtalte «Reise», et av de beste diktene i *Jord og jern*, som et typisk debutantarbeid: «fullstendig vellykket og fullstendig uoriginalt» (Lillebo 100). Det får stå for Reiss-Andersens regning, men det følgende er noen spredte tanker omkring *Jord og jern* med utgangspunkt i forholdet mellom påvirkning og originalitet. Forutsetningen er sammensatt: For det første er *modernismens* form og *vitalismens* motiver en etablert avantgardetrend på 1930-tallet, altså en form for tidsmessighet som egentlig allerede er klisjépreget (Johannes V. Jensen, Knut Hamsun mfl.). Det finnes også en etablert *patriotisk naturlyrikk*, konservativ i form, om ikke i innhold (Nordahl Grieg). Disse tre tendensene er alle til stede hos Jacobsen og blir også påpekt i samtidskritikken. I det hele tatt er det et tilsynelatende misforhold mellom samtidskritikkens vektlegging av påvirkningskilder og den auraen av modernitet og originalitet som omgir Jacobsens poetiske debut i litteraturhistorien.

Hypotesen, som for øvrig ikke er særlig original, og som denne korte teksten heller ikke kan bevise, men bare utdype i noen fragmenterte punkter, er at Jacobsen ikke tar disse trendene helt på alvor, men dikter på distanse, halvveis ironisk. Denne ironien vil jeg ikke oppfatte i retning av en dypere metapoetisk tenkning eller billedskapende evne i samlingen, slik Erling Aadland gjør i sin viktige Jacobsen-studie, men snarere i retning av det triviallitterære og romantiske, som Jacobsen dyrket under navnet Rolf

Høvre, og også i retning av det religiøse, han var jo tidligere teologistudent, og endelig i retning av det praktiske liv, som foreningsmannen Jacobsen dyrket – så påfallende ulikt arketypen av den eksistensielt plagete modernist, en dikterpositur som spiller en vesentlig rolle i poesien og selvferstillingen til andre av mellomkrigstidens avantgardelyrikere som Uppdal og Nygard. Åpningen mot det religiøse, det trivielle og det praktiske står i motsetning til eksistensiell høymodernisme og vitalisme. Jeg vil forsøke å se Jacobsens samling som et oppbrudd fra det han er blitt stående som ikonisk representant for. Eller for å formulere tesen annerledes: Jacobsen ble ikke «egentlig», lidende modernistisk poet før etter krigen; på 1930-tallet var han en student, bladmann in spe og slagertekstforfatter som lekte seg – om enn uhyre talentfullt – med den etablerte «avantgardelyrikken». Resepsjonen har interesse av å dyrke frem andre tendenser i denne debuten; forlaget den tidsmessige modernitet som skal selge, litteraturhistorien det modernistiske gjennombruddsverk som viser det tidstypiske. Dermed understrekes elementer som samlingen selv formulerer bare for å stille seg utenfor og kommentere. Eller også: Hva betyr det lille underfundige smilet i munnviken på Jacobsens debutantportrett fra 1933, rimer det med melankolsk modernisme eller med livsdyrkende vitalisme?

I Begynnelsen

I Hanne Lillebos fine Jacobsen-biografi kan

man lese at forfatteren ville at debutsamlingen skulle hete *Begynnelsen*. Da forlaget syntes denne tittelen var ualminnelig mislykket, foreslår han titlene *Magi*, *Kongo* og *Jorden snur* før han til sist slenger ut *Jord og jern*. I ettertid er dette endelige valget, forlagets valg, blitt stående som en svært vellykket tittel som tar opp samlingens grunnleggende motsetningspar: natur og kultur, tradisjon og modernitet, land og by, det myke og det harde, etc. etc. – det er ikke ende på hvilke tidstypiske motsetninger som ligger i denne tittelen, – og som speiles i samlingens todelte struktur. At Jacobsen så er ambivalent i forhold til disse motsetningene, eller at han i begynnelsen mer ser sammenheng enn motsetning, før han senere i forfatterskapet tenderer mot å se jord/natur-siden som truet av maskiner og det moderne – dette er blant de mest omtalte tematikker i Jacobsen-resepsjonen. Men var ikke dette alt sammen allerede i 1933 helt konvensjonelt?

Så hvorfor ville Jacobsen at hans debut-samling skulle hete *Begynnelsen*? En kort kontrafaktisk refleksjon: Ville det påvirket resepsjonen om dette var blitt bokens tittel? Ville samlingen *Begynnelsen* da ha kunnet stå som litteraturhistorisk ikon for en epoke? Det tror jeg er tvilsomt. En slik tittel sier ingenting verken om modernisme eller vitalisme, den sier ingenting om samtiden. Slik sett er forlagets inngripen vellykket. Men hvilke elementer i teksten skulle tilsi en tittel som *Begynnelsen*? At en debutsamling kalles *Begynnelsen*, har jo en metadimensjon i seg, begynnelsen på forfatterskapet, i så fall ment selvironisk om selvmytologisering, må man vel tro. Men det er mer nærliggende å se tittelen i sammenheng med at første del av samlingen er preget av det Aadland kaller «opphavsdikt». Denne delen av samlingen er en typisk mytopoetisk tekst, det vil si at den fremstår som en kreativ, personlig mytologi, som poetens versjon av universets opphav og grunnlag. I norsk tradisjon er Wergelands *Skabelsen*, *Mennesket* og *Messias* det mest ruvende eksempelet, i norsk mellomkrigstid finner man liknende trekk hos flere, som Hans Henrik Holm og Kristofer Uppdal. Bibelen selv har jo to skapelsesberetninger. Også

FOTO: HUGO WICKMAN (1888–1964) / NASJONALBIBLIOTEKET

Debutanten hos fotografen i 1933. Mange av avisene som omtalte *Jord og jern*, trykte dette bildet sammen med omtalen.

Jacobsen alluderer som kjent til en rekke ulike skapelsesmytologier i disse første diktene.

Aadland vektlegger det prerefleksive i denne mytologien, som så fører inn mot det metapoetiske. Han trekker frem den velkjente linjen som åpner Jacobsens poetiske forfatterskap: «Himlen har stillet sin harpe på skrå mot jorden». Selve førstelinjen er uten tvil et sentralt sted ikke bare i verket, men i forfatterskapet. Det er imidlertid ikke nødvendig å lese dette som fremstillingen av noe prerefleksivt; «himlen» er full av intensjon og refleksjon når den stiller sin harpe på skrå, og i det videre «rører de tusen strenger med døvende vellyd». Det er en spillende bevissthet i det hele, og det tror jeg er en viktig presisering å få med, fordi det handler om det religiøse, rett og slett det kristne, i Jacobsens univers. Denne harmoniske, spillende intensjonaliteten

i skaperverket er en helt grunnleggende forsynside i kristendommens forsøk på å forene seg med det naturvitenskapelige verdensbildet fra Newton og fremover, det er forskjellen på et univers som tilfeldigvis er, og et univers som er båret av en vakker orden, en guddommelig fornuft. Det de første mennesker hos Jacobsen sanser gjennom regnet, er denne himmelske orden, sier diktet. Dette trekker mennesket fra dyrisk kroppslighet mot harmonisk metafysikk – enten man liker det eller ikke.

Det er nærliggende å tenke at for den teologisk skolerte Jacobsen er en tittel som *Begynnelsen*, når den settes i opphavssammenheng, først og fremst en allusjon til Johannesevangeliets åpning: «I begynnelsen var ordet», et grunnleggende tekststed for intellektualisert, abstrakt kristendom helt fra oldtiden til Jon Fosse. At «ordet», eller «logos», er begynnelsen, peker jo mot det metatematiske nivået i samlingen, men samtidig betyr det at det ikke finnes noe prerefleksivt; refleksjonen er det første og den er ett med det guddommelige. Regnet er bildet på dette, og dermed et helt annet ur-regn enn det døvende, utslettende, avsymboliserte ur-regnet Johannes V. Jensen lar dryppe i diktet «Paa Memphis Station», som vi skal komme tilbake til.

Begynnelsen er altså en tittel som vil fremheve en metafysisk, religiøs, spekulativ dimensjon. Men forlaget ønsket at samlingen ikke skulle hete *Begynnelsen*, men *Jord og jern*. Det var fornuftig ut fra forlagshensyn. *Jord og jern* er en bedre tittel i det at den fanger en herskende motsetning i tidens tenkning, den er fysisk, konkret, vitalistisk, den er alt det samtiden og ettertiden ønsker og forventer, og slik sett det motsatte av seriøs kunst. Både tittel og innbinding er i det hele tatt velberegnete kommersielle grep, miming av avantgarde, modernisme og «state of the art», og vellykket i den grad at samlingen fremdeles kan ses omtalt som modernistisk pionerarbeid. Men prøv den andre tanken: Sett *Jord og jern* i anførselstegn, vektlegg elementene av avstand, av ironi, av parodi på tidsånd, se jorden og jernet i metafysisk lys, – og trekk så underfundig på smilebåndet.

II Jensen

Det er slående når man etter 80 år leser *Jord og jern*, at diktet som er blitt stående som emblematiske for samlingen, og for hele Jacobsens forfatterskap, hans livs dikt i litteraturhistorisk perspektiv, «Byens metafysikk», i liten grad samler opp i seg de andre diktene, men tvert imot skiller seg ut fra resten av samlingen og forfatterskapet. Byen er riktig nok det motiviske utgangspunktet i flere av tekstene, men da er det som ramme for individets modernitetserfaring. I den velkjente skildringen av byens infrastruktur som en kropps funksjoner, bringer diktet sammen urbanitet, maskineri, kropp og samfunn. Den grunnleggende allegorien by–kropp er effektfull, men samtidig en bombastisk og programmatisk allegori; det moderne, byens maskineri, er en fortsettelse av naturen på godt og ondt. Så langt passer diktet godt til samlingens tittel; det handler om natur og kultur, selvfølgelig.

Eirik Vassenden gjør en observasjon i *Norsk vitalisme* som potensielt er avgjørende for å forstå hva som foregår når Jacobsen skriver «Byens metafysikk»:

Hovedpersonen i [Johannes V.] Jensens roman *Hjulet* er altså byen, som skildres som en levende organisme. Den «filmes» nærmest med røntgenkamera, for man ser både overflate og dyp – man ser det Rolf Jacobsen nesten 30 år senere kalte «byens innvoller»; byens skjelett, blodårer, nervefibre, avløpsrør – og mer grotesk: dens «Blodpøle», «Likvand», «graa Vædsker». (Vassenden 182)

Johannes V. Jensen er ingen hvem som helst, han er Danmarks sentrale forfatter, uhyre produktiv, venn av Hamsun, og han skal i 1944 motta Nobelprisen, som han mange ganger har blitt innstilt til. Jacobsen nevner flere steder Jensen som forbilde, og har selv trukket frem Jensens senere Chicago-skildringer i *Den lange Rejse*, romansyklus fra 1920-tallet (Lillebo 100). Hovedinnholdet i diktet «Byens metafysikk», det man senere i hovedsak fester seg ved, og som for de fleste er slående, den mektige byorganismen,

overskrider altså ikke den allerede 30 år gamle byvisjonen slik man i Skandinavia finner den som gjennomgående sentraltmotiv hos Jensen. Nå kan man riktig nok ikke egentlig hevde at «Byens metafysikk» er en Jensen-pastisj, – så store er likhetene mellom Jensen og Jacobsens dikt heller ikke. Jensens hovedsymbolikk i *Hjulet* er nettopp hjulet som kverner og går, ikke byens kroppslighet, selv om begge ser en form for livskraft og urtidsdimensjon i byens funksjoner. Et hovedpoeng for begge er at det moderne er en videreføring av naturhistorien, ikke, som hos Hamsun, en motsetning, men hos Jacobsen fremstår ikke dette som program, snarere som perspektiver han griper i forbifarten.

Det som derimot unndrar seg vitalisme-øvelsen hos Jacobsen, det som er helt annerledes enn hos Jensen, er de avsluttende linjene; de er bevegelsen ut av avantgardepoesien, de er endringen, frigjørelsen, det jacobsenske underfundige, lyse i denne sammenhengen:

Men oppe i dagen danser jo du med
flammende
fotsåler over asfalten, og du har silke mot
navlens
hvite øie og ny kåpe i solskinnet.

Og oppe i lyset etsteds står jo jeg og ser
hvordan
cigaretten blå sjel flagrer som en kysk
engel
gjennom kastanjeløvet mot det evige liv.

Jacobsens litteraturhistoriske bidrag, hans element av utvikling og differanse i forhold til tradisjonen, ligger i disse to avsluttende tersettene. Det er her han løsriver seg fra Jensens knugende velde og selv danser frigjort, ansvarsløs, løssluppet i det metafysiske lys. Han gir blaffen i den vitalistiske maskinkroppsydrking og den modernistiske eksistensielle kval og angst som han allerede har gitt et slikt treffende uttrykk. Men overflaten er også himmelstrebende; den rommer det metafysiske. Det er bare disse siste linjene som utdyper diktittelen «Byens metafysikk». Alt man underveis har hørt om, er dens fysikk

som utbrer seg i dypet, men menneskene er hevet over dette, de er lykkelig intetanende, de utøver skjønnhet, de danser og de drømmer, og deres sigaretter sender røyken oppover mot det evige liv, mennesket befinner seg i det vertikale og oppadstrebende. De negerer det fysiske, de trenger – kanskje – ikke engang vite om det som rører seg i mørket under dem.

Bakgrunnen for at han kan skrive disse linjene, om det nå altså er lov å spekulere i slikt, kunne være at han har vært slagertekstforfatter og opptatt av livet slik det nå er fullt av praktiske trivialiteter. Aadland har rett i at det er det triviale som kommer inn med ny kåpe og silke, men det triviale er ikke en triviell del av Jacobsens førkrigsunivers; det lette og vakre hører også med på en nesten, kan vi si det? – postmodernistisk måte. En av Jacobsens største fortjenester er jo at han er kritisk til det dansken Hans-Jørgen Nielsen har kalt «den tragiske abstraksjon», modernismens etos som krever en grunnleggende melankoli over tapet av mening og av identitet. Kanskje fordi han har en fot ikke bare i det praktiske liv, men også i så vel kristendommen som populærkultur, hvilket forresten slett ikke er en motsetning, snarere tvert imot, er Jacobsen rustet mot den tragiske abstraksjon. Meditasjonen over byens mørke innvoller kan ikke være endepunktet. Målet er ikke oppløsning av mening eller religion i livssyklusen eller teknologien; målet er fremdeles over oss, mystisk, abstrakt, flyktig, evig uforanderlig. For Jacobsen, altså. Der skiller han seg fundamentalt fra Jensens avvisning av abstraksjon og metafysikk i *Hjulet*. Derfor er dette et antivitalistisk dikt som tar opp og fremviser hele urbanitets-vitalismen, men benekter den fysiske livssyklus' kvasireligiøse status som selve den grunnrealitet alt må underkaste seg. Det lille ordet «men» i slutten av diktet inneholder hele denne vendingen vekk fra de allerede 30 år gamle urbanitetsforestillingene som allerede er (nærmest) parodierte i teksten.

Nå er ikke denne avsluttende naivistiske, nyromantiske posituren særlig ny, den har sterkt konservative trekk, – den er som sagt romantisk. Men eldre former kan få nye dimensjoner i nye kontekster. Sammen-

stillingen, den brå kontrasten, det er det slående og karakteristiske i Jacobsens dikt. Der ligger det en form for avstand, ironi, men også et alvorlig forsøk på å tenke inn en tradisjonell, religiøs dimensjon som ikke egentlig passer inn i vitalismen, men som er en tilbakevendende anelse hos Jacobsen. Det er enkelte som ser denne avsluttende overflatiskheten som en lettsindig bagatell, en lett ironi uten særlig betydning, rett og slett en svakhet ved diktet. Man har undret seg over tittelen ettersom begrepet «metafysikk» jo ikke kaster lys over byskildringen. Men det er jo nettopp poenget, byen sett slik er uten metafysisk løft; byen må ses annerledes, blikket må løftes! Det er en feillesning å tro at gassrørets «hule hoste» er betydningstungt, mens dans på asfalten er overflatisk i både bokstavelig og metaforisk betydning. Så lenge tittelen på samlingen er *Jord og jern*, er det kan hende også nærliggende å lese diktet slik, for sammenhengen mellom natur og teknologi ligger jo i allegorien by–kropp. I den grad det faktisk kan hevdes at det er en tendens til å lese dette diktet uten å legge avgjørende vekt på holdningen i de siste seks linjene, er dette en klassisk feillesning i litteraturhistorien, men en feillesning som ble grunnlagt allerede i utgivelsens tittel og utstyr.

III Intermesso: Grieg

Tilknytningen til Johannes V. Jensen blir kommentert av både Jacobsen selv og av samtidens konsulenter og kritikere. Men kommentatorene trekker frem en annen inspirasjonskilde som viktigere, nemlig Nordahl Grieg. Dette kan virke merkelig – Grieg? – inntil man går tilbake til *Jord og jern* og ser nettopp at samlingen slett ikke består av en rekke variasjoner over «Byens metafysikk», men at den inneholder en rekke naturdikt, til dels i fast form, dikt som først og fremst er landskapsdyrkende, lett patriotiske og skjønnhetsfokuserte. Også hos 1920-tallets Grieg (diktsamlingene *Rundt Kap det gode Haab* (1922), *Stene i strømmen* (1925) og *Norge i våre hjerter* (1929)) finner man denne grunnholdningen, riktig nok tidstypisk balansert mot en viss fascinasjon for det moderne maskineriet som omgir mennesket

– hos Grieg først og fremst fremstilt gjennom skipet – men Grieg er ingen typisk modernist, selv om moderniteten ofte gir motiver til diktene.

Jacobsens Grieg-pastisjer er av en helt annen karakter, men de er i samklang med slutten på «Byens metafysikk». Som diktet «Løipe»: «En løipe går / mot vest i fjell / med bløte skjær / i silkesne» etc. frem til slutten i det evige øyeblikk: «Nu festet / mine slanke ski / et silkegarn / til jordens pels – / et stjernerisp. // Og det var nu / og aldri mer.» Lyset, stjernene og evigheten i et lykkelig øyeblikk; den lyse silketilværelsen dukker opp igjen, ikke ironisk, selv om Nordahl Grieg her synes å møte Wenche Myhre i Jacobsens nesten slageraktige behandling av naturstemning og mytologisk-historisk bevissthet.

En annen utdyping av sluttstrofene i «Byens metafysikk» finner man igjen i «Sten og sne», som også bygger opp en ambivalens mellom et skjult, dystert mørke og en tilværelse i lyset, denne gangen i sneen og humoren: «Bak silkeskerf og sølvrevskinn / jeg ser din hake le.» Det er altså flere dikt i samlingen som understreker innholdet i de siste linjene i «Byens metafysikk», også gjennom konkrete motiviske paralleller som lys og silke, og disse sentrale elementene kan knyttes til den unge Griegs mer optimistiske, livsbejaende og hverdagsdyrkende – og formdyrkende – lyrikk som må ses i opposisjon til den skandinaviske modernismen.

IV Jensen igjen

Jacobsens nærhet til Johannes V. Jensen ble kommentert allerede av Gyldendals konsulenter i 1932 (Lillebo 88 og 91), selv om disse altså legger enda større vekt på påvirkningen fra Nordahl Grieg. Lillebo siterer også at Jacobsen selv ved flere anledninger nevner både Jensen og mer konkret diktet «Paa Memphis Station» (1906). Ikke desto mindre ser det ut til at Lillebo aksepterer forfatterens selvforståelse når hun oppsummerer påvirkningen fra Jensen og andre tidligmodernister slik: «men stoffet han benyttet – det var hans eget» (83). Hvilket stoff er det? Moderniteten og vitalismen er

Jensens, naturen er Griegs? Kanskje mer treffende ville det være å si at det særegne ligger i måten han kombinerer stoff fra for eksempel Jensen og Grieg.

Hva er det, mer konkret, i Jensens dikt fra 1906 som foregriper Jacobsen? La oss huske at påvirkning også – kanskje først og fremst, hvis det er snakk om en sterk forfatter – ytrer seg som angst, som annerledeshet, som forvrengning av forbildet fordi dette truer med å sluke etterfølgende epigoner (ref. Harold Blooms begrep «anxiety of influence»). Som man ser av samtidsresepsjonen, er det nærliggende at Jacobsens påfallende tette forhold til Jensens veletablerte forfatterskap må være preget av en slik tvetydighet. Faren for epigoneri er overhengende, og forvrengningene av Jensen vil nødvendigvis måtte komme.

Det er svært mye som kunne vært sagt om forholdet mellom Jensen og Jacobsen. Det mest opplagte fellestrekket ligger i jernbanemotivet. *Jord og jern* ender som kjent med diktet «Jernbaneland 1–3». Ikke bare er moderniteten et selvsagt utgangspunkt for Jensen som for Jacobsen, men også lokomotivet som modernitetens sentrale representant. Hos Jensen, i «Paa Memphis Station», finner man en klar kritikk av den overflatiske, borgerlige tilværelse i (den amerikanske) byen, i «sphinx-forladte Memphis», og diktet ender med at jegstemmen, som ufrivillig må vente på stasjonen på grunn av en ulykke på motgående tog, stiger tilbake på toget som endelig setter seg i ny bevegelse. Likhetene med «Jernbaneland» er mange. Man finner den samme utålmodige dvelingen før toget skal gå, man finner rastløsheten, man finner den samme koplingen mellom toget og det dyriske, man finner urolige assosiasjoner til fare og død. Man finner også den mulige metaforiske koplingen mellom jernbane og flod, og så videre. Så hvor penser Jacobsen av? Hvor kommer de nødvendige forvrengningene som frelser ham fra epigoneriet og gir hans dikt distanse til modernisme og vitalisme, – hvor blir «Jernbaneland» Jensen-parodi?

Det er jo allerede en forskjell i konteksten, i selve tiden. For hvor moderne og skremmende

er egentlig lokomotivet i 1933? Jernbanen var allerede for Vinje, i *Ferdaminnne*, representant for den fartsfylte og seirende modernitet der han satt tenksom og filosoferende på Eidsvollbanen i 1860. Fremdeles, i 1906, er lokomotivet den moderne teknologiens fascinerende representant hos Jensen. Men i 1933? Jernbanen er allerede langt eldre enn dikteren og dermed knapt et samtidsfenomen. Jacobsen skriver i andre dikt om biler i 90 km/t, om fly, men betyr ikke toget allerede noe annet enn disse virkelige moderne innretningene? Hva vil hullkortmaskiner, månelandinger eller romferger bety i en diktsamling i dag? Det har noe forlorent ved seg. Jensens lokomotiv fra 1906 er ikke så nytt lenger i 1933. Det ligger en verdenskrig mellom. Andre maskiner går fortere. Jacobsen gir aldri helt opp togmotivet, han aldres med toget, men glidningen mot det nostalgiske er allerede på plass i *Jord og jern*, om ikke annet, så som en vag bevissthet om at denne klisjeen må vris, vrenses, forandres for å falle på plass. Det avsluttende jernbanediktet kan dermed aldri bli en modernitetsdyrking helt lik «Paa Memphis Station». Jernbanen er ikke et mysterium. Der Jensen bare må tilbake på toget, i farten, kan Jacobsen koste på seg å la det være, selv om han føler trangten til det. Jacobsen kan bli i sitt bitte lille Memphis. I hvert fall i dag, i hvert fall inntil videre. Jernbanen for Jacobsen i 1933 er ikke en besettende teknologisk urkraft, den er noe annet, riktig nok besettende og fascinerende, men ikke desto mindre en hverdagserfaring, – men først og fremst er den en litterær klisje.

Derfor er det at «Jernbaneland 1» nok er en ganske ren Jensen-pastisj, en gjenskapning av den sentrale rastløse ventingen fra «Paa Memphis Station», men ikke kan stå alene som ferdig dikt. «Jernbaneland 2» er derimot noe annet, ikke bare en form-bevegelse i retning av rytme og fast form og bort fra Jensens frie vers, men også mot det Jensen ikke dvelte ved: togsinnene. Skinnene som ligger fast utstrakt i landskapet og er togets mulighetsbetingelse, men også dets klare begrensning i forhold til biler og fly. Den statiske, stille forutsetningen for kraften, det sammenbindende. «Jernbaneland 3»

er så det endelige farvelet med Jensen når det lyriske jeget plasserer seg i huset ved linjen, drømmende. Jacobsen gjenskaper et romantisk jeg som nyter forestillingen om en villskap og en bevegelse som det aldri vil kunne tre inn i. Jacobsen ender med å ta farvel ikke bare med Jensens modernistiske, frie form, men også med hans vitalistiske villskap, og tre tilbake i en klassisk romantisk drømmeposisjon som dyrker lengselen, som er i nettopp refleksjonen og ikke forstummet i handling. Slutten av *Jord og jern* stiller seg formmessig og tematisk utenfor tiden, legger seg i bakevjen, negerer all den tidsånd som samlingen ellers er berømt for:

Jeg har sovet i et hus
som lå like ved en vei
hvor de gyngende hurtigtog hamrer forbi.
Jeg har lyttet til en sang
som har hugget i mitt sinn
en forheksende vill melodi.

Og jeg hører den ved dag
og jeg hører den ved natt
som en bankende knoke av stål på min port.
Og jeg drømte det i natt,
og jeg trodde det var sant
at jeg stengte min dør og gikk bort.

Drømmen er mer enn nok. I forhold til Jensen blir det estetisk reaksjonært. Jernbanen er blitt en sang som fyller det lyriske jeget med en lengsel som han nyter. I form som innhold er dette typisk romantikk og en klar negasjon av Jensens snakk om å tre inn i verden, være med i bevegelsen; dette handlingskravet er omtolket til en drøm. Det er verken vitalisme eller modernisme igjen ved slutten av *Jord og jern*. Både jorden og jernet er plassert i en romantisk drøm. Det ville være hasardiøst å skulle foreslå at religion, trivialitet, natur og romantikk utgjorde en ny helhet, en ny visjon som binder Jacobsens debutsamling sammen. Den er slett ikke så helhetlig; snarere er det nettopp forvrengningene, eller de nødvendige omfortolkningene eller feillesningene av det tidstypiske som er gjennomgående, selv om de kan føre i ulike retninger. At denne – kanskje ubevisste – bestrebelsen mot frihet og egenart også kan ende i romantisk konvensjonalitet, bidrar til samlingens ironiske grunnpreg.

JØRGEN MAGNUS SEJERSTED (f. 1967) er førsteamanuensis ved Universitetet i Bergen, medforfatter av *Lyrikkhåndboken* (sm.m. Eirik Vassenden), medredaktør av *Edda*, og har publisert en rekke artikler om lyrikk og eldre litteratur.

Litteratur

Grieg, Nordahl 1966. *Samlede dikt*. Gyldendal.

Jacobsen, Rolf 1933. *Jord og jern*. Gyldendal.

Jensen, Johannes V. 1943. *Digte 1901–1941*. Gyldendalske Boghandel.

Lillebo, Hanne 1998. *Ord må en omvei. En biografi om Rolf Jacobsen*. Aschehoug.

Lillebo, Hanne (red.) 2007. *Stier med lavmælt lys. Om Rolf Jacobsens diktning*. Gyldendal.

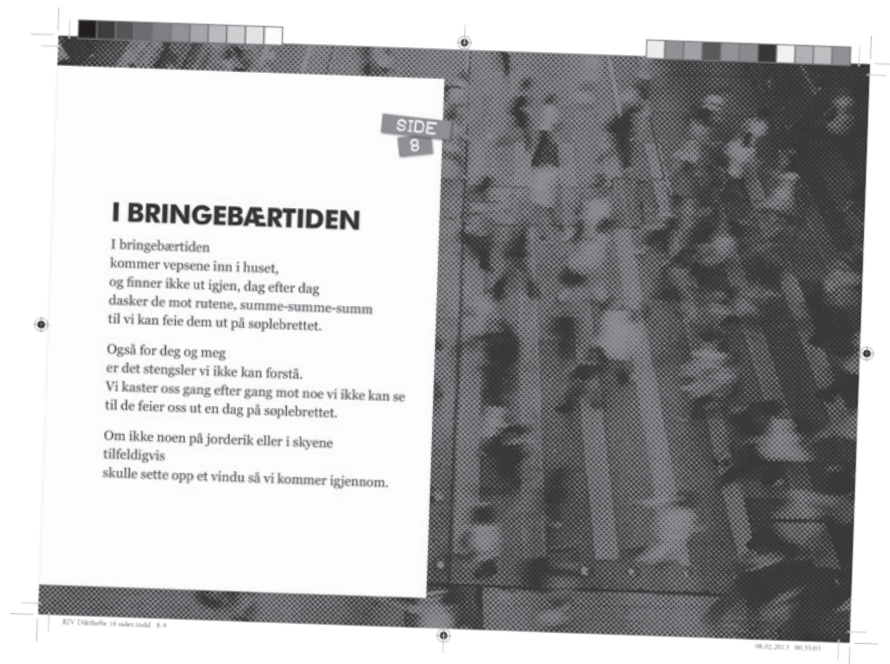
Vassenden, Eirik 2012. *Norsk vitalisme. Litteratur, ideologi og livsdyrking 1890–1940*.

Scandinavian Academic Press.

Aadland, Erling 1996. «*Forundring. Trofasthet*». *Poetisk tenkning i Rolf Jacobsens lyrikk*. Gyldendal.

Rolf Jacobsen for sjuende

I Hamar er det for tiden drøyt 300 sjuendeklassinger. Disse elevene skal i kommende uker orienteres om Rolf Jacobsen og hans poesi. I fjor vår tok Den kulturelle skolesekken i Hamar kommune kontakt med Rolf Jacobsens Venner for å høre om foreningen kunne bistå med å utvikle et undervisningsprogram sjuendeklassingene. Det sa vi ja til.

Lang historie kort: Undervisningsprogrammet er nå klart, og alle kommunens sjuendeklassinger skal de kommende to uker besøke dikterboligen i Skappels gate 2 og få en times program der. De kommer fra Hamars ni barneskoler og møter enten Maria Hjalta-dottir, Emilie Bjørn eller Steinar Laberg. De

to førstnevnte er studenter ved Høgskolen i Hedmark der Laberg arbeider. Som del av programmet får hver elev et lite hefte med fem Jacobsen-dikt: «Hyss – –», «I bringebærtiden», «Hvis du vil», «Rulle rundt – (og rundt)» og «– Når de sover». Ann Avranden har stått for designen av heftet.

Kan så noen av disse diktene treffe dagens sjuendeklassinger hjemme?

I norskbøkene er det sjelden kost å finne dikt av Rolf Jacobsen. Læreverket *Safari* skiller seg positivt ut – der gjengis to dikt i bøkene for sjuende trinn. Ingen av de øvrige læreverkene, *Zeppelin* fra Aschehoug, *Ord for alt 7* fra Cappelen Damm eller *Agora* fra Gyldendal tar med noe av Rolf Jacobsen – selv om de alle vier hele kapitler til poesien. Forøvrig kan det nevnes at når lærebøkene skal presentere for elevene hva dikt er, da starter de typisk nok med å omtale slikt som i skolesammenheng kalles for «litterære virkemidler». Det er rim og rytme, gjentakelse og kontrast, metaforer og besjeling. Vanligvis inkluderer man da dikt som skal illustrere disse fagbegrepene, og elevene får i oppgave å lese poesien for å finne for eksempel metaforer. Filosofien bak denne formen for litteraturformidling består i at elevene vil utvikle leseferdighetene sine når de kan begrepsliggjøre visse språklige forhold i tekstene. Om teorien bærer vann, er mer usikkert. Den franske filosofen Roland Barthes kalte virkemiddelkatalogene for «la rage taxonomique» – kategoriseringsgalskapen.

Norske femtenåringer ligger nokså konstant i midtsjiktet når leseferdighetene deres sammenlignes med tilsvarende hos elever i de øvrige OECD-landene, og i alle de år PISA-testene har blitt kjørt, har norske elever hatt én hovedsvakhhet: De har hatt problemer med å *tolke* tekster. På den måten er norske elever vesentlig skralere lesere enn elever i de øvrige OECD-landene. Sjekker vi lærebøkene, er det forunderlig å se hvor lite ambisiøse arbeidsoppgavene er når det gjelder å få elevene til å tenke grundig over det de har lest – kanskje er dette spesielt påfallende når det er poesi på programmet. På sjuende trinn kan det spørres etter «eksempler på bokstavrim». «Finn gjentakelsene og kontrastene.» Det ene er at oppgavene ofte fokuserer på formelle trekk ved diktet, det andre er at oppgavene er banale. Sjuendeklassinger bør ikke ha arbeidsoppgaver som hører småskolen til. Og hvis nå elevene skal tenke over hva teksten betyr, heter det mange ganger nokså slapt «hva handler diktet om?». Skulle en elev så møte et dikt av Rolf Jacobsen, hvordan ville det

gå? Rim og rytme er det ikke lett å si noe om. Jacobsen skrev stort sett frie vers. Hjelper det å gå fram som lærebøkene instruerer en i å gjøre, lese for å finne sammenligninger og metaforer?

I programmet *Rolf Jacobsen for sjuende* prøver vi å gå en annen vei enn lærebøkene. Vi støtter oss indirekte på Hans Børli. «Det gjelder ikke om å gripe, men å bli grepet», sier han i en aforisme i *Tankestreif. Fra en tømmerhoggers dagbok* (1991). *Rolf Jacobsen for sjuende* har som en første ambisjon å få elevene til å bli grepet – av de tekster de møter i det lille poesiheftet de får i Skappels gate 2. Formidlingen skal foregå i leiligheten der Jacobsen levde i drøyt trede år av sitt liv. Elevene møter altså poesien utenfor skolen og de vante pedagogiske rammer. Situasjonen kan vel både åpne og blokkere for at de blir grepet. Det siste først: Å komme på et ukjent sted og møte fremmede «lærere» kan være skummelt nok for trettenåringer. Dikt har de knapt greie på – og Rolf Jacobsen, hvem var han? Den som vil formidle litteratur, bør betenke betydningen av rammefaktorene. De kan ramme. I vårt tilfelle bør man stille spørsmål ved hva det er elevene kommer til å forstå ved å besøke Skappels gate 2. Huset ligger ved en parkeringsplass og en jernbanelinje. Gårdsplassen som de kommer inn på, er ganske ruskete. Trappen opp til annen etasje er skjev og krokete. Bodde virkelig Rolf Jacobsen sånn? Var han ikke en berømt dikter?

I metadiktet «Brev til lyset» hører vi om en traktor som «skriver et brev til lyset». Den bruker «sin klumpete neve». «Store fuktige linjer og en langsam hånd / som ryster svært men nu er alt sagt». Gjennom et helt liv forfattet Jacobsen tolv diktsamlinger. De er visserlig skrevet med «en langsam hånd». Noe pallesalg opplevde aldri poeten – ei heller omtale og inntekter som når en Jo Nesbø eller en Unni Lindell tar ordet. Å skrive krim kan som kjent gi millioninntekter. Jacobsen fikk sin første skrivemaskin femti år gammel. Kanskje kan en sjuendeklassing oppfatte noen slike realiteter ved å besøke den beskjedne boligen i Skappels gate – og få et visst inntrykk av hva slags merkelig vedvarende og hengivent kunstnerskap det er Jacobsen dyrket fram

og utviklet gjennom livet? Kanskje er det mulig å oppfatte et slags grunnlag for Jacobsens særegne modernitetskritikk når de har besøkt Skappels gate 2? Det okergule huset kan minne om et tilsvarende i *Jørgen Moes vei nr. 13* – Tor Åge Bringsværds bildebokklassiker fra 1973. «En dag kom store maskiner og rev de hyggelige naboene hans, nr. 11 og nr. 15, for å få plass til en bank og et supermarked.» Så galt fatt er det ikke i Skappels gate 2, selv om det nye kulturhuset har ankret opp i nabolaget – digert som Innlandsisen.

Kikker man ut av vinduene i Skappels gate 2, ser man jernbanen som Jacobsen var så glad i. «Jeg er bofast ved en bane. (Utsikt til en sjø)», heter det i diktet «Vi som bor ved jernbanen». «Har skinnene utenfor veggen. (Solnedgangene er vakre her)». Likevel er det ikke det konkrete Jacobsen er ute etter å si noe om. Han er poet. Han vil noe mer. Diktet avsluttes med mørkere klanger – nattoget – «tam-tarratam». Kan et besøk i Skappels gate 2 åpne for slike perspektiver? «Diktet er en gåte som sier én ting, men mener noe annet.» Ordene tilhører den amerikanske litteraturkritikeren Michael Riffaterre – og de kan gjerne legges til grunn for den formidling av Jacobsens poesi vi forsøker oss på i prosjektet *Rolf Jacobsen for sjvende*. Kanskje kan vi gjenoppvekke gleden for gåter og for poesiens vilde forvanskede tale? Unger har som kjent sans for tvetydigheter og ordspill – uten kunnskaper om metaforikk og metonymi. «Høre du itte / det vi itte / seie // skjønne du ingenting // er du dum» – slik lyder det i diktet «dauvhørt» av lyrikeren Øystein Ziener fra Romedal. Kanskje kan vi gjøre litt med lytte-evnen? Elever lurer på så mangt. Øret er formet som et stort spørsmålstegn – vendt ut mot verden, sier den danske poeten Morten Søndergaard. Å arbeide med poesi er en slags utforskende sensitivitetstrening i språket. Det er noe som tar tid. Det rekker vi ikke over, men kanskje kan et besøk i Skappels gate 2 fungere som et startskudd – og så tar vi det derfra, som det heter.

HANNE LILLEBO

Nattåpent på skoleturné

Konserten *Nattåpent* som ble urfremført under Nordisk samtids-poesifestival | Rolf Jacobsen-dagene 2012, skal i februar 2013 ut til de videregående skolene i Hedmark i regi av Turnéorganisasjon for Hedmark. I april vil musikken også foreligge på cd.

«Tidenes beste lyrikkfestival i Hamar ble avsluttet med en strålende urframføring søndag kveld», skrev Geir Vestad i Hamar Arbeiderblad 12. mars i en oppsummering av fjorårets festival. «For mange kom nok et av høydepunktene helt til slutt. Forestillingen «Nattåpent», med nyskrevet musikk til Rolf Jacobsens dikt, ble en herlig opplevelse i Hedmarksmuseets aula.»

Nattåpent var et bestillingsverk til festivalen, støttet av Norsk kulturråd, og allerede fra starten av forelå det planer om at deler av konserten senere skulle bli til en skolekonsert for videregående skoler. Musikken til *Nattåpent* er komponert av Ingvald Koksvik og Lars Jakob Rudjord. De har tatt utgangspunkt i Rolf Jacobsens siste diktsamling med samme tittel, *Nattåpent* (1985), men også andre sentrale dikt i forfatterskapet som er nevnt i læreplanen for videregående skole, er med, blant annet «Bare tynne nåler – –», «Hvis du vil», «Aldri før – –» og «Landskap med gravemaskiner». Dette er blitt til en scenisk produksjon

som utforsker møtet mellom Rolf Jacobsens diktning og den nyskrevne musikken til diktene hans. Poesien blir formidlet ved bruk av musikk, tekstlesing og sampling av Rolf Jacobsens egen stemme.

På skolekonsertene medvirker Ingvald Koksvik (sang), Lars Jakob Rudjord (keyboards og elektronikk) og Sigrun Eng (cello). Forfatter Wenche-Britt Hagabakken leser diktene. I denne omgang er det disse skolene som får besøk: Nord-Østerdal videregående skole (Tynset), Hamar katedralskole, Øvrebyen videregående skole (Kongsvinger), Jønsberg videregående skole (Stange), Storhamar videregående skole (Hamar), Trysil videregående skole og Elverum videregående skole.

Turnéorganisasjon for Hedmark er arrangør for skolekonsertene i samarbeid med Nordisk samtidspoesifestival | Rolf Jacobsen-dagene.

Produksjonen er støttet av Litteraturbruket. Produsent har vært Widar Aspeli (Turnéorganisasjon for Hedmark).

Men det byr seg også en anledning for folk flest til å oppleve denne flotte konserten. I forbindelse med at *Nattåpent* gis ut på cd, holdes en slippkonsert i Hamar Teater onsdag 17. april. Her blir ensemblet utvidet med Nils Økland på fiolin og hardingfele. Arrangør: Hamar Jazzklubb.

Ingvald Koksvik

FOTO: ILMIR ERIKA LERFALD

Wenche-Britt Hagabakken

FOTO: ASCHEHOUG

Lars Jakob Rudjord

FOTO: ILMIR ERIKA LERFALD

Sigrun Eng

FOTO: EIVOR ERIKSEN

SALG AV BØKER, PLAKAT OG TRESNITT

Rolf Jacobsen: En liten kvast med tusenfryd og fire rare løk. Ukjente dikt og tekster 1925–1993
Gyldendal 1996 (red. Hanne Lillebo)

Inneholder dikt, gjendiktninger, komposisjoner, sang- og slagertekster, artikler, noveller og andre prosatekster.

Hanne Lillebo (red.): Stier med lavmælt lys. Om Rolf Jacobsens diktning
Gyldendal 2007

Essays og artikler av Steinar Opstad, Torben Brostrøm, Marit Grøtta, Nils-Øivind Haagensen, Hanne Lillebo, Christer Eriksson, Kirsten Marian Krog, Knut Ødegård, Roger Greenwald, Henning Howlid Wærp, Staffan Söderblom, Jan Erik Vold, Erling Aadland og Eldrid Lunden.

Ordinær pris kr 150,- pr. bok
Medlemspris kr 100,- pr. bok

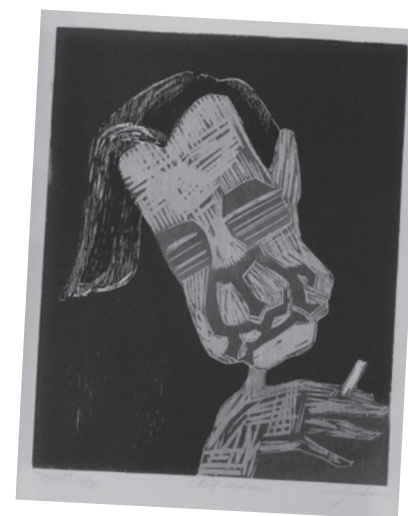
Plakat illustrert av Anne-Lise Knoff

Høsten 1994 ble konserten *Rolf Jacobsen i ord og toner* holdt i Vang kirke med Lise Fjeldstad, Sinikka Langeland, Tom W. Rustad og Sven Nyhus med Hedmark Spellmanslag. Arrangører var Hans Kolstad, Hanne Lystad, Geir Løvold og Jørgen Østvang.

Anne-Lise Knoff laget et bilde spesielt for plakaten til denne konserten, inspirert av «den himmelske harpe», et motiv Jacobsen har benyttet i flere dikt, bl.a. «Regn» fra debutsamlingen *Jord og jern*. Plakaten kan ses i farger i venneforeningens nettbutikk: www.rolf-jacobsen.no/nettbutikk.html

Plakaten måler 34 x 60 cm og selges uten ramme.

Ordinær pris kr 150,-
Medlemspris kr 100,-

Tom Gundersens karakteristiske portrett av Rolf Jacobsen

Rolf Jacobsens Venner formidler salg av Tom Gundersens tresnitt fra 1994. Portrettet er laget i to størrelser og selges uten ramme.

30 x 40 cm: kr 2 500 pr. stk. (opplag: 75)
64 x 80 cm: kr 5 000 pr. stk. (opplag: 50)

Bestilling sendes: post@rolf-jacobsen.no

Tom Gundersen (f. 1951 i Skien) er utdannet ved Statens håndverks- og kunstindustriskole og Statens Kunstakademi. Han har hatt en rekke separatutstillinger, og verkene hans er kjøpt inn av blant andre Kunst på arbeidsplassen, Norsk kulturråd, Museet for samtidskunst, Nasjonalgalleriet, Hamar kommune og Gravdahl Bokhandel.

GUNVOR SJØLIE Poesimatinéer hos Tante Gerda

Noen få dager i mars hvert år kan folk i Hamar få oppleve kvalitetspoesi og møte forfattere på samtidspoesifestivalen. Men så går det et år før en ny anledning byr seg, iallfall har det vært slik hittil. Rolf Jacobsens Venner og Tante Gerdas Scene har nå gått sammen om å arrangere møter med poesi og forfattere i kaféen Tante Gerda. Vi ønsker å skape et forum som kan bidra til å opprettholde og øke nysgjerrighet og interesse for poesi også mellom de store årlige festivalene.

To–tre ganger i halvåret kommer en forfatter til Tante Gerda en lørdag ettermiddag for å lese egne dikt og eventuelle gjendiktninger som hun/han har gjort av utenlandske forfattere. Vi vil invitere profesjonelle forfattere, dvs. forfattere som har utgitt dikt på anerkjente forlag. I første omgang ønsker vi oss forfattere som på en eller annen måte er knyttet til innlandet.

Formen skal være enkel: En forfatter presenterer diktene sine innenfor en tidsramme på en time. Diktene skal også få musikalsk følge, enten forfatteren selv også er musiker, eller vi inviterer en musiker for anledningen. Forfatteren og diktene kan presenteres i en samtale med en annen person, eller forfatteren kan stå for presentasjonen selv. Disse møtene må finne sin form i hvert enkelt tilfelle, i forståelse med forfatteren.

De forfatterne vi har spurt, har vært veldig positive til å komme til Hamar og lese dikt – vi har fått mange hyggelige svar. På nåværende tidspunkt ser det ut til at vi kan invitere til to poesimatinéer våren 2013: en med Lina Undrum Mariussen i april og en med Levi Henriksen i mai. Lina Undrum Mariussen er en ung lyriker fra Elverum som er kjent for sin debutsamling fra 2011, *Finne deg der inne og hente deg ut*, som hun også mottok Tarjei Vesaas' debutantpris for. Hun var medlem av arrangementskomiteen for Rolf Jacobsendagene i 2012, nå er hun kunstnerisk rådgiver for Norsk Litteraturfestival på Lillehammer. Levi Henriksen fra Kongsvinger er jo mest kjent som prosaforfatter, men har også skrevet en diktsamling i 2010: *Kjære deg, min kjære*. Disse to har helt ulike poetiske stemmer, og vi gleder oss til å kunne presentere begge to.

**ROLF
JACOBSENS
VENNER**

www.rolf-jacobsen.no